

BLOGBARÁTOK

Számok a házfalon

Rátonyi Gábor Tamás

Budapest mai házszerkezési rendszere közel másfél évszázados, és amilyen logikus elméletben, annyira követhetetlennek tűnik a gyakorlatban. Az 1874-ben papírra vetett alapkoncepció ugyan ma is él, de a megszorodó kivételek néhol ésszerűtlenné teszik a szisztémát, noha ennek a gyakorlatnak is megvan a maga sajátos elmélete.

180 **Jelmagyarázat**

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS

*Területe : 19.444,28 hektár, vagyis 194,4 km², (ebből Dunaterület 757,96 ha)
Épületeinek száma volt : 30.317 (ebből lakóház 26.988, egyéb épület 3.329)
— Lélekszáma a legutóbbi népszámlálás adatai alapján : 1.162.822 fő. —
Sem az épületszámokra, sem a lélekszámra vonatkozó újabb statisztikai
adat még nincs.*

Jelmagyarázat.

Római számok (az egyes vastagon írt utca nevek mellett) a közigazgatási kerületet jelentik.

A házak számozása mindig a kerület-jelzés után következhet első utcánál kezdődik. (Terekbe torkoló utcák közül a legelsőnél kezdődik a tér házszerkezése. Ezen utcáknál (-)ben levő számok a tér és az utcák sarkain levő házak számait jelentik.)

Az utca kezdetétől a növekedő számok irányában balkez felé a bal-, jobbkez felé a jobboldal értendő. — Az utca baloldalán vannak a páros, jobboldalán a páratlan számok.

1. || I. = Első párhuzamos utca jobbra. (3. || b. = Harmadik párhuzamos utca balra.)

Ha egy utcánál azt a magyarázatot találjuk, hogy pl. »Az Üllői-út negyedik kereszteződésén, úgy ez azt jelenti, hogy a kérdéses negyedik kereszteződésén az Üllői-út elejétől a házszerkezések növekedő irányában kell számítani.

Ugyancsak a házszerkezések növekedő irányára mérvadó pl. az ilyen magyarázatnál is: »A Váci-útnak a Dózsa György-úttal való kereszteződésétől számított harmadik mellékutcája balra«.

A »balra« vagy »jobbra« megjelölés szintén mindig arccal az utca házszerkezésének növekedő irányába fordulva értendő.

Utcai házszerkezésére érvényes általános szabály:

A Dunára merőlegesen haladó utcák számai mindig a Dunához közelebb eső ponttól kezdődnek. A Dunával párhuzamosan haladó utcák számai Pesten a Rákóczi-úthoz közelebb eső végüktől, Budán pedig a Váci Lánchídhoz közelebb eső pontjuktól kezdődnek. (Ezidőszereint nem minden utca házszerkezésénél érvényesülnek ezek az elvek, azonban a nem így számozott utcák fokozatos átszámolásáról a jövőben gondoskodás történik. — 689/1938. Közm. Tan. szám.)

A kerületek hivatalos elnevezése:

I. ker. Vár, Tabán, Krisztinaváros.	VIII. ker. Józsefváros.
II. « Víziváros, Országhát.	IX. « Ferencváros.
III. « Óbuda, Újlak.	X. « Kőbánya.
IV. « Belváros.	XI. « Szent Imre város.
V. « Szent István város.	XII. « Mátyás királyváros.
VI. « Terézváros.	XIII. « Magdolnaváros.
VII. « Erzsébetváros.	XIV. « Rákospalota.

(A X. kerületben »Tiszteiselőtelep« csak kerület-résznevezés.)

A polgárok címének azonosíthatóságára és megjelölésére évszázadok óta nem is annyira a posta, mint inkább a hivatali ügyek miatt volt szükség. Korábban az adózás, az újkori időkben a népszámlálás volt az, ami miatt jó szolgálatot tettek a mindenkori városvezetésnek. Gál Éva Óbuda helyrajzáról 1979-ben megjelent tanulmányában felidézi, hogy a településen 1774-től alkalmazták először, azonban csak az adózásban résztvevő polgárok házain. Később kiterjesztették valamennyi épületre, még később pedig – legalábbis a tervrajzokon – belefoglalták a rendszerbe az üres telkeket is. Az 1-es a mai Kiscelli és Kis Korona utcák sarkán volt, és a számozás folyamatosan emelkedve járta be a községet. A 751. volt a vége. Pest és Buda korai ingatlanvilágtartását is hasonlóképpen kell elképzelnünk.

Kavalkád

A Fővárosi Közmunkák Tanácsának 1874. évi jelentésében szerepel először a mai budapesti szisztéma körvonala. Az ekkor még csak elméletben lefektetett koncepció főbb jellemzőit tizenegy pontban sorolja fel. Ezek közt szerepel, hogy a házszerkezések utcánként kezdődjenek újra, a páros házszerkezések a bal, a páratlanok a jobb oldalon legyenek, maga a számozás a város központjától, például a „lánchidtól” (Clark Ádám tértől) induljon, míg a koncentrikusan haladó utcák esetén a folyótól (Dunától) kezdődjen. Szintén itt dől el, hogy a telekmegosztások révén megszorodó házszerkezések ne további számjelzést (pl.: 25/1, 25/2), hanem betűjelet kapjanak (25/a, 25/b). Terek esetén a középponthoz legközelebb eső háznál legyen az 1-es, és jobbra, az óramutató járásával egyezően növekedjenek a számok, valamint hogy ház csak oda kapjon számot, ahová a kapuja esik, de ha több kapuja van, akkor is csak egy száma legyen – és persze több apróbb szabály is itt látott először napvilágot. Ezeknek az 1874-ben fogant elképzeléseknek a zöme meg is valósult, és lényegében a mai napig meghatározzák a fővárosi házszerkezések rendszerét. Ekkor persze még városszerte az óbudaihoz hasonlós, folyamatosan emelkedő számozás volt érvényben, így az FKT szabályozása csak igen lassan, évek, évtizedek alatt valósult meg egyes közterületek, sőt egész városrészek, házainak, telkeinek átszámolása révén.

Budapestten zömmel ma is a fenti koncepció alapján haladnak, vagyis Budán a Clark Ádám tér, Pesten a Ferenciek tere a „0 kilométerkő”. Az onnan kiinduló vagy egy képzeltbeli vonallal ezekkel a terekkel összeköthető utcák onnantól kifelé számozódnak. Példának okáért tehát a Váci úton északra növekednek, a

Haraszthy Vince (szerk.): Az utca rendje 1947-es kiadásának egy oldala, benne a még Kis-Budapestre vonatkozó szabállyal.

Rákospalota-Pestújhely térképrészlete, 1902

Soroksári úton délre, a Kerepesi úton keletre, míg Budán a Szentendrei úton megint csak északra, a Fehérvári úton délre, a Hegyalja úton nyugatra, és ezekhez az irányokhoz igazodva nőnek a számok valamennyi párhuzamos utcában. Az 1947-ben kiadott, „Az utca rendje” című jegyzék, címtár és eligazító könyvecske lényegében ugyanezt mutatja be, kiegészítve azzal, hogy Pesten a Dunával párhuzamos utcák a Rákóczi úthoz közelebb eső pontjuktól kezdődően számozódnak. Eszerint az 1874-ben lefektetett elvek 1947-ig nem változtak, ugyanakkor a kiadvány is mentegeti magát a még akkoriban is előforduló kivételek kapcsán, miszerint azok egy 1938-ban született közmunkatanácsai határozat folytán majd egyszer igazodni fognak az általános szabályokhoz.

Majd jött 1950, mikor hét várossal és tizenhat községgel bővülve kialakult Nagy-Budapest. Számos más – fontosabb – változással együtt ez azzal járt, hogy a főváros 23 egyedi házzámozási rendszert is kapott. Szerencsére ezek közt volt olyan, ami lényegében változtatás nélkül beilleszthető volt a rendszerbe (ilyen volt például Újpesté), de volt olyan falat, amelynek a megemésztéséhez az eltelt több mint hatvan év sem volt elegendő (pl. Rákospalota). A problémával már korán szembesül-

tek, így *Preisich Gábor*, Budapest akkori főépítésze 1955-ben jelezte is, hogy szinte semmilyen információjuk nincs a külső kerületek bonyolult rendszeréről, ezért új építkezések (parcellázások) esetén nem tudnak mihez igazodni a számozás kialakítását illetően.

Libasor vagy csigavonal

1966-ban, a tömeges lakásépítések megkezdése előtti, de a lakásépítési koncepciók kialakítása utáni pillanatban a Fővárosi Tanács Városrendezési és Építészeti Osztálya összeállított egy új tervezetet Nagy-Budapestre vonatkozóan. Erre nem csak a megszokottól néhol eltérő külvárosi jelölési rendszer miatt volt szükség, hanem mert az '50-es, '60-as évek külterületi beépítései nem tagozódtak be sem a belvárosi, sem a külvárosi rendbe. Előfordult, hogy egy lakóbizottsági tag helyszíni bejárásának útvonala alapján – történetesen csigavonalban – osztottak számokat, de az is, hogy egy utcában csak ott lett házzám, ahol már állt épület, így az üres telkekre később felhúzott házak beillesztése tette követhetlenné a helyi szisztémát.

Az új koncepció szerzői elavultnak tekintették az FKT 80 esztendővel azelőtt született házzám-tervezetét, ami az akkori városszámra épült. A fővárosi településpolitika abban az időben kerületi központok kialakítására gondolt, és ebből kiindulva a külső kerületek jelöléseit is az új közigazgatási egységek középpontjaiból kiindulva tervezték újraalkotni. Felmerült az újonnan épült lakótelepeken az úgynevezett kötetlen elrendezésű, vagyis nem szigorú geometriai beépítéséhez igazodó számozás kialakítása is. A tervezet szerint az 1970-ben esedékes következő népszámlálásra Rákospalotán (XV.), Cinkotán (XVI.), Rákoskeresztúron és Rákoscsabán (XVII.), Pestszentimrén (XVIII.), Pesterzsébeten (XX.), Budafokon (XXII.) és Soroksáron (XXIII.) kellett volna rendezni a helyzetet, ami a tervezet készítőinek elgondolása szerint 40 ezer ingatlan átszámozását, vagyis 100 ezer fővárosi lakos címváltozását vonta volna maga után. Bő egy évvel később került elő ismét a javaslat a végrehajtó bizottság ülésén, akkor azonban már annak végleges elvetése szerepelt a napirenden. Mint kiderült: a kerületi tanácselnökök ellenállásán az új koncepció megbukott. Tehát az újrászámolás nem történt meg, de rávilágított arra a mindmáig fennálló problémára, hogy Nagy-Budapesten jelenleg többféle logika szerint számozódnak az utcák, és bár van egy alapvető koncepció, a kivételek néhol követhetlenné teszik a rendszert.

Éljen a lokálpatriotizmus!

A jellegzetes kivételek közé tartozik a budai Mártonhegy, Istenhegy környéke, ahol a számok zömének kiindulópontjaként meg a FKT működésének idején a fogaskerekű vasutat jelölték meg. Az Istenhegyi út ugyan logikusan a hegy aljától felfelé növekszik, de a Mártonhegyi út már nem, ahogy például a Diana utca és az Óra út sem: mindegyik hegynek lefelé növekszik, s az 1-es szám a fogaskerekűnél van (akárcsak a környék többi mellékutcája). Különös kivételnek tekinthető Újlipótváros Dunára merőleges mellékutcai: valamennyinek a számozása a Váci úttól indul. Ha a Szent István körúton megkeressük az 1-es számot (illetőleg XIII. kerületről lévén szó, a 2-est), az szabályosan a Jászai Mari térhez – vagyis a Dunához – esik, de ha már egy-két sarkot beljebb megyünk, a Katona József utca 1-hez el kell sétálnunk a Váci útig. Ez a fordított szisztéma egészen a Róbert Károly körútig tart, vagyis Angyalföld és a nemrég létrejött Göncz Árpád Városközpont városrészek házzámjai is megkavarodnak.

A legnagyobb dilemmát azonban a XV. kerület Rákospalota városrésze okozza. Ott ugyanis a házzámok a Pozsony utca – Kazinczy utca – Fő út találkozásától indulnak a szélrózsa minden irányába kifelé. Mindaz, ami ettől délre esik, teljesen szembefordul a főváros rendszerével, ami pedig északra, az tulajdonképpen olyan, mintha Budapesten lennénk. Amíg valaki kifelé halad a zuglói Kacsóh Pongrác úton, vagy az Erzsébet királyné úján, addig emelkedő tendenciát látnak. Ám ahogy átér ezek rákospalotai folytatására, vagyis példánkban a Gábor Áron vagy Kolozsvár utcába, átfordul csökkenőbe.

Rákospalota ugyanis – mint önálló település – egészséges lokálpatriotizmussal a saját településközpontjától kezdte számozni az utcákat. Ezt a koncepciót még az sem borította fel, hogy egyes utcák parcellázásának és beépítésének sorrendje gyakran ezzel szemben történt: 1929-ben például több utcában megfordították a házzámozást, hogy igazodjon a sajátos palotai koncepcióhoz. Amikor pedig az addig Rákospalotához tartozó Istvántelek városrész 1950-ben a IV. kerülethez került, az újpestiek a sajátjukhoz képest egy teljesen fordított jelölésű településrészt kaptak, így egyszerűen reverziót hajtottak végre (például az Istvántelki út számai ma épp fordítva mennek, mint 67 évvel ezelőtt). A palotaiak máig vigyáznak erre a sajátos rendszerre, az 1950 után beépített, újonnan nyitott utcák is ezt követik, ugyanakkor például a valaha szintén Rákospalotához tartozó Újpalota házzámjai már teljesen más logika szerint alakultak: kicsit budapesti módon. ●